

Gelibolu ve Hep 'Kırılan Yandakiler' Üzerine

"İlk savaş değil.

Ondan önce başka savaşlar da oldu.

En sonuncusu bittiğinde

Kazananlarla yenilenler vardı.

Yenilen yanda yoksul halk açlıktan kırıldı.

Kazanan yanda

Açlıktan kırıldı yine yoksul halk"

Bertolt Brecht

Peter Weir'in 1981 yılı yapımlı *Gelibolu* adlı filmi, 1915 yılında Çanakkale'de yaşanan savaş sırasında iki Avusturyalı askerin dostluğu ve savaşın yarattığı yıkımı anlatıyor. Kendisi de Avustralyalı olan yönetmen hamaset ve milliyetçilik diline bulaşmadan, ülkesinin o dönem dahil olduğu savaşı eleştirmiş ve topluma egemen olan militarizmi de olumsuzlamıştır.

Filmde Frank Dunne ve Archy Hamilton'un ikisi de iyi koşucudur. Archy yaşı küçük olmasına rağmen cepheye gitmek ister ve bunu Frank'in da yardımcı olması ile birlikte gerçekleştirmiştir. Frank'in ise tek amacı bir bisiklet dükkanı açmaktır.

"İmparatorluğun size ihtiyacı var"

Filmde, o yıllarda toplumun diline egemen olan daha doğrusu egemen hale getirilen söylemleri duyarız. Duyduğumuz bu sözler dönemin gençlerinin savaşa gitmediği takdirde nasıl dışlandığının da bir göstergesidir. "Kazanmadan dönme", "Madalya ile dön", "İmparatorluğun size ihtiyacı var", "Savaşamazsam kötü olurum"... Tüm bunlar bireyin militarist söylem içerisinde nasıl baskılandığını ve çaresiz konuma sokulduğunu da göstermektedir. İmparatorluğun onlara ihtiyacı vardır çünkü yayılmacılığını sağlamak için savaşacak 'kahraman' gerekmektedir. Archy bu 'kahraman' rolünü sevmiştir ve inanmıştır. Frank Dunne ise 'kahraman' söyleminin Truva atı gibi olduğunun farkındadır ve 'bu kahrolası bizim savaşımız değil... İngilizlerin savaşı bizim savaşımızla alakası yok' demiştir. Sam Amca'nın 'Seni İstiyorum'u, Avustralyalılar için 'İmparatorluğun size ihtiyacı var' olmuştur. Çöldeki sahnede geçen şu diyaloglar ise aslında meselenin özünü ortaya koymaktadır:

- Neden başlamış savaş?
- Tam olarak bilmiyorum ama Almanların hatası.
- Avustralyalılar da savaşıyor mu? Evet Türklerle.
- Türklerle ne alakası var?
- Çünkü Almanların müttefiki
- Öyle mi her gün yeni bir şey öğreniyorum. Ama hala bizimle alakası ne anlamadım.

Aslında pek de anlaşılır bir şey değildir. Archy'de anlamamıştır fakat savaşa gitmek istemektedir. Tıpkı o dönem savaşta ölen binlerce genç yurttaşı gibi.

"Barneys öldü. Beraber koşuyorduk ve şaka yaptığımı sandım. Ne kadar sakar olduğumu bilirsin"

Filmde savaş ve yaşam iç içedir. Karakterler başta savaşın bilincinde değildirlir. Oraya eğlenmek, rütbe almak, prestij sağlamak için gelmiştir çoğu. Bindikleri tekne yavaş yavaş karaya doğru gelirken sanki rüyada gibidirler. Fakat yanı başlarına top mermileri düşmektedir. Ölüm çok uzak gelmesine rağmen yanı başlarındadır. Onlar, İngilizler için savaşan hipnotize olmuş askerleridir.

'Lütfen eve dön'

Eşlerini savaşa uğurlayan kadınların bir kısmı ise onları 'lütfen eve dön' diyerek uğurlamaktadır. Kaçınılmaz olanın hissedilmesi ve kimsenin bir şey yapamaması gibi bir durum vardır ortada. Filmin sonlarına doğru askerlere, makineli tüfeklere doğru koşarak hücum etmesi emrini veren karargah komutanı ise aslında imparatorluğun savaş meydanındaki halidir. Yüzlerce Avustralyalı gencin ölmesindense kendilerinin çıkarları daha önemlidir. Bu yüzdendir ki uçurumdan aşağı rahatça itebilmektedirler.

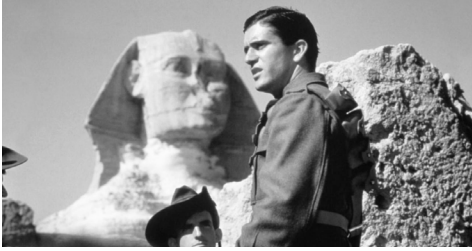
'Kim korkmuyor ki evlat'

Frank Dunne ve Archy Hamilton'un bulunduğu bölüğün komutanı kendisine hızlı koşacak bir haberci aramaktadır. Archy ise Frank'ı önerir ve savaşa kendisinden dolayı katılmak zorunda kaldığını belirtir. Bölüğün komutanına Frank'in korktuğunu söyler. Komutan ise 'Kim korkmuyor ki evlat' der. Aslında kendisi

de korkmaktadır savaştan. Çünkü uğruna ölecekleri bir şey yoktur. Memleketinden kilometrelerce ötedeki topraklarda İngilizler için savaşmaktadırlar. Bu yüzdendir ki korkmaları normaldir. Aslında filmde yer alan karakterlerin çoğu korkmaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet onlara korkamayacaklarını söylemiştir. 'Erkek olan korkusuzdur', korku onlara yasaktır. Öyle bir hakları yoktur. Savaşmanın yüzüne bile bakılmaz. Bu yüzdendir ki Archy 'ben ülkem için ölmekten korkmam' demektedir.

"Savaş bir gün biterse kendimize şunu sormalyız, peki ya ölüleri ne yapacağız, neden öldüler?" (Cesare Pavese)

Önden giden birinci ve ikinci taburun ardından sıra üçüncü tabura gelmiştir. Bu taburda Archy de yer almaktadır. Frank karargahtan gelen bekleyin talimatını yetiştirmek için koşar fakat yetişemez. Taburun komutanı da, Archy ve diğer askerler de taarruza geçmiştir. Ve son planda ise Archy'nin vurulduğunu görürüz. Frank yetişememiştir. Savaştan insanların yaşamı bu kadar ince bir çizgidedir.

Filmin geneline baktığımızda söylemler üzerine bir çıkarımda bulunmak mümkün hale gelecektir. Militarist söylemin kişiler üzerinde etkin olduğu ülkelerde hemen hemen birbirine benzer cümlelerin kurulması tesadüf değildir. Gelibolu'da da dönemin Avustralya'sında hakim olan söylem eleştirilmiştir. Avusturyalı gencin söylediği 'kızlar üniformaya delirir' cümlesi, yaşadığımız topraklarda 'askerliğini yapmayana kız da, iş de verilmez' şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bu yüzdendir ki aslında Gelibolu filmi izlerken karakterler yabancı olsa da yaşananlar bize oldukça tanıdık. Avusturyalı askerlerin Çanakkale'de yaşadıkları, bir zamanlar Anadolu gençlerinin Kore Savaşı'nda yaşadıkları ile

benzerdir. Yani ne Batı cephesinde ne de Doğu cephesinde yeni bir şey yoktur. Full Metal Jacket'ta başındaki kaskta barış işareti bulunan karakter ile Gelibolu filmindeki Frank'in durumu aslında pek de farklı değildir. Sinema tarihinde de Gelibolu'daki gibi iki farklı toplumsal durum mevcuttur. Bir kısmı Er Ryan'ı Kurtarmak (*Saving Private Ryan*, 1998) gibi savaş propagandası yapan filmlerden oluşmaktadır. Diğer kısmı ise *Full Metal Jacket* (1987)'ta baretine savaş karşıtı bir sembolü koyan, Korkoro'da 'bu sizin savaşınız, biz hiç savaş başlatmadık' diyenlerden oluşmaktadır. Bertolt Brecht, 'Bir Alman Anasının Ağıtı' adlı şiirinde oğlunun ardından annesinin pişmanlığını şöyle özetlemiştir: " Bu çizmeleri bendim sana giy diyen, oğlum/ bu haki gömleği bendim sana giy diyen/ Nerden bilecektim bu kara günleri göreceğimi/ bilseydim, giydirmem derdim, giydirmem/ asın beni, derdim, daha iyi". Gelibolu filmi aslında gelecekte bu pişmanlığı yaşayacak olanların, savaştan önceki ve savaş sırasındaki durumunu anlatmaktadır. Yukarıda da değinmiş olduğumuz militer söylemler tekrar tekrar ısıtılıp önümüze getirilmektedir. Peter Weir'in yaptığı Avustralya'nın bu durumla yüzleşmesini sağlamaktır. Bu durum "Sadece tarihteki faşizmle değil... hepimizin içinde olan, kafamıza ve günlük hareketlerimize yerleşmiş halde, bize gücü sevdiren, bize hükmettiği ve bizi ezip yok ettiği halde bize gücü arzulatan faşizmle"¹ yüzleşme durumudur. Tekrar tekrar aynı yanılgiya düşmemek için bu yüzleşme yapılmalı ve bu pişmanlık duyulmalıdır.

Arda Kaya

¹ Michel Foucault, *Kapitalizm ve Şizofreni*, 1972 Sf: xiv-xvi Aktaran: Serazer Pekerman *Film Dilinde Mabrem*, Metis Yayınları, 2012, İstanbul, Sf: 34